

KULTURNO PROPAGANDNI KOMPLET BR. 170, GOD. XI, BEOGRAD, UTORAK, 19. APRIL 2016.

Redakcija: Miloš Živanović, Saša Čirić; Font Mechanical: Marko Milanković; E-mail: beton@danas.rs, redakcija@elektrobeton.net; www.elektrobeton.net; Sledeći broj izlazi 17. maja

MIXER

Piše: Iva Kosmos

DAVID ALBAHARI – APOLITIČNI NACIONALNI KLASIK

U prvoj polovici devedesetih, u vrijeme raspada Jugoslavije mnogi su literarni pisci napustili bivšu državu i skrasili su u jednoj od zemalja tzv. Zapada. Različiti autori na različite su se načine profilirali u novom društvenom i literarnom okruženju. Aleksandar Hemon, primjerice, počeo je pisati na engleskom jeziku za američko tržište i zadobio status američkog pisca, dok se Dubravka Ugrešić afirmirala u internacionalnom prostoru kao poznata prijevodna autorica. David Albahari ponudio je treći model: iako je fizički otišao u Kanadu, nastavio je, kako sam kaže, „stvarati samo u kontekstu srpske književnosti“ (2008), odnosno, (p)ostati srpskim piscem. Drugim riječima, usprkos fizičkoj odsutnosti David Albahari nije se profilirao unutar kanadskog ili internacionalnog prostora, već je ostao prisutan unutar srpskog. Uz to, Albahari uživa i priznanje široke publike te masovnih medija. Odnosno, možemo reći da uživa najšire društveno priznanje, i to sa strane različitih političkih, kulturnih, estetskih, ideoloških i drugih grupa koje sačinjavaju suvremeno srpsko društvo.

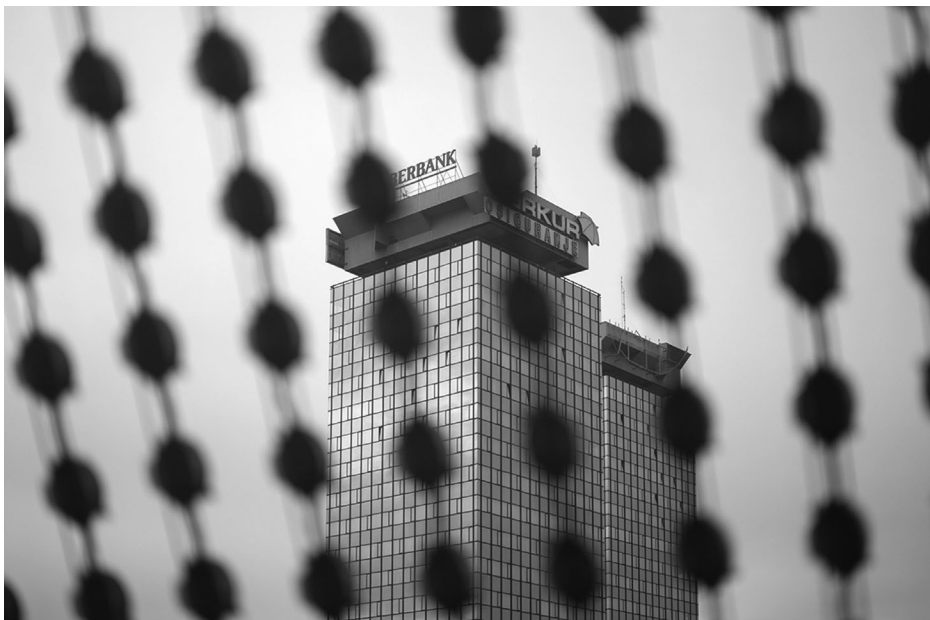
SFINGA IZMEĐU SVRSTAVANJA I OTPORA

Albaharijev status živućeg klasika, kojeg priznaje cjelokupna zajednica, zanimljiv je i glede na to da su Srbiju obilježile duboke političke i ideološke podjele koje su se od početka devedesetih do danas reflektirale na polju kulture. Pri tome mislim na raskol između Prve i Druge Srbije, prouzročenom činjenicom da je devedesetih godina dio kulturne scene agitirao u ime dominantne politike, dok je manji dio društva zauzeo poziciju antinacionalizma. Političko polariziranje bilo je obilježeno kulturom, pa mnogi smatraju da su i određena književna djela „protumačena na jedan konkretan način, saučestvovala u tom pravdanju Šzločinač“ (Dejan Ilić, 2011), i to najčešće time što su reproducirala hegemonski narativ srpske žrtve, odnosno, priču o povijesnom stradanju srpskog naroda koja je poslužila kao opravdanje za rat.

Albaharijev odgovor na zbivanja devedesetih bio je poseban. Odbio je sudjelovanje u javnoj raspravi, te se nečujno odselio, bez proklamacije razloga za svoj odlazak. Iz toga proizlazi još jedna karakteristika Albaharijevog statusa, a to je pozicija apolitičnog autora. Albahari je odlučno i uporno odbijao – a i dalje odbija – bilo kakve medijske pozive na iznošenje političkih preferencija ili mišljenja o stanju u društvu. U knjizi kolumni i autobiografskih eseja *Dijaspóra i druge stvari* (2008) neposredno govori o iskustvu odlaska i života u dijaspori, no ne i o razlozima odlaska, a osobito ne o političkom neslaganju koje je mnoge njegove suvremenika natjerao na odlazak. Isto izbjegava i u medijima, pa jedan od njegovih intervjua u srpskom tisku započinje sljedećim riječima novinarke: „Nekako je, s godinama, uspeo da privoli novinare da mu ne postavljaju aktualna politička pitanja. Poznato je da neće dati odgovore na njih“ (2015). U konstruiranju njego-

ve apolitične pozicije pomogla je i činjenica fizičke udaljenosti, zbog koje je lakše izbjegao uvlačenja u dnevne razmirice i podjele na kulturnoj sceni koje odražavaju ideološko-političke podjele unutar društva. Svakako valja pretpostaviti da je Albaharijev status velikog nacionalnog pisca povezan s njegovom apolitičnošću, odnosno, da je široki nacionalni konsenzus po kojem se Albahari ne smatra predstavnikom ove ili one Srbije, moguć upravo zbog njegove nesvrstanosti zbog kojeg ga uvažavaju različite, katkad i međusobno konfliktne skupine.

Iz te perspektive postaje još zanimljivija činjenica da je Albahari netom nakon odlaska u Kanadu objavio tri romana u kojima se na različite načine dotiče gorućeg političkog pitanja, a to je kolektivna odgovornost za rat. To su romani *Mamac* iz 1996., *Mrak* iz 1997. i *Svetski putnik* iz 2001. Romani dakle izlaze unutar dvaju različitih razdoblja, prije i poslije pada Miloševićevog režima, no nijedno od njih nije sklonu otvaranju pitanja odgovornosti za rat. Odnosno, iako je srpska kulturna i društvena scena polarizirana pitanjima zločina i rata, to ne znači da se o njima neposredno govori. Upravo suprotno, pravni filozof Nenad Dimitrijević upozorava da dominantna kultura u Miloševićevo vrijeme, a i poslije njega, nije kultura iznošenja mišljenja, već „kultura ćutanja“, odnosno, izbjegavanja da se pitanja rata uopće oslove, što se može tumačiti i kao prešutno odobravanje.

Fotografije u broju: Almir Kijuno, Sarajevo 2015.

O ČOKOLADI, CVEĆU I POVLAĐIVANJU KULTURI ĆUTANJA
U ovom me članku zato prije svega zanima na koji način Albahari progovara o kolektivnoj odgovornosti i usprkos tome zadržava status apolitičnog autora?

U svojim javnim nastupima Albahari je više puta izjavio da ne vjeruje u kolektivnu odgovornost, već isključivo individualnu. Tom stavu najviše će odgovarati njegov roman *Mamac*, koji se sa stajališta koncepcije kolektivne odgovornosti najbolje uklapa u konvencionalni društveni diskurs „kulture ćutanja“, dok se romani *Svetski putnik* i *Mrak* udaljuju u smjeru preispitivanja etičke odgovornosti za radnje kolektiva. U *Mamcu* koji izlazi 1996. i za koji je primio Ninovu nagradu, Albahari se zapravo ne dotiče ni pitanja individualne ni kolektivne odgovornosti, već ih onemogućuje. U *Mamcu* se teret odgovornosti za ratna i druga zbivanja prebacuje na fantomsku silu sudbine i neizbježni mehanizam ponavljanja povijesti – Povijesti kao sudbonosne sile s velikim *P* koja prisiljava Jugoslavena da na svakih pedeset godina vade oružje iz ormara i započinju ratove. *Mamac* je tematski, značenjski i idejno bogat roman, no u ovom ćemo se članku usredotočiti prije svega na njegovu koncepciju povijesti, sudbine i ratne odgovornosti. Ispisan je u jednom paragrafu i sastavljen od dvije fabule ispričane kroz monolog pripovjedača – jedna je priča o sudbini majke, a druga o sudbini sina, ujedno i pripovjedača. Obje priče prikazuju se kao međusobni zrcalni odsja-

MIXER

Iva Kosmos: David Albahari – apolitični nacionalni klasik

ARMATURA

Dennis Gratz: Dve presude i čaša gorčine
Gazela Pudar Draško: Gvozdeni um u godinama raspleta

VREME SMRTI I RAZONODE

Vladimir Milojković:
Molimo pozovite kasnije
Đorđe Majstorović: Nekako s izbora

ji: u sudbinu sina utisnuta je sudbina majke. Majka je zagrebačka Židovka, koja je za vrijeme NDH izgnana iz Zagreba. Majčina sudbina, koju je obilježilo progonstvo, rat i gubitak identiteta, ponavlja se zatim u sinovljevoj priči koji zbog „građanskog rata“ odlazi u Kanadu. Majčinu priču tada prepoznaje kao svojevrсни nagovještaj vlastite sudbine, koju nije mogao izbjeći. Uz intimne obiteljske priče, koje predstavljaju najveći dio romana, nekoliko se puta pojavljuju i slike povijesnih zbivanja iz Drugog svjetskog rata i zadnjeg građanskog rata. I one se prikazuju kao povezane, paralelne i međusobno uvjetovane. Tako se poznata scena ulaska nacista u Zagreb, koje dočekuje gomila bacajući cvijeće i čokolade, su-postavlja sceni vojske koja prolazi Beogradom u devedesetima, ali bez cvijeća ili čokolada:

„Ali, dok je cveće letelo kroz vazduh a čokolada se pretvarala u ljigavu smesu, majka je užurbano pakovala kofer. Zagreb više nije bio isti grad, i njen život se rušio na isti onaj način na koji se moj srušio kada je, pedeset godina kasnije, počeo novi rat i Beograd postao neki drugi grad, kojim je, bez cveća ili čokolada, prolazila neka druga, zbunjena vojska“ (2005).

Kao komentar opisanoj sceni i izboru povijesnog materijala kojeg Albahari koristi u svom romanu dodajmo zanimljivost da je u hrvatskom kolektivnom imaginariju sačuvana upravo suprotna slika – scena Beograđana koji cvijećem ispraćaju tenkove koji kreću prema Vukovaru. To nije nužno neobično, budući da svaki kolektiv ustoličuje slike koje potvrđuju njegovu verziju istine. No ono što je važno primijetiti jest to da su-postavljanje slika iz prošlosti i sadašnjosti tvori obrazac ponavljanja i neizbježnosti. Implicira se naime da je noviji rat prouzrokovao prijašnjim, prije svega nerazriješenim zločinima iz NDH, čije se sudbinsko naslijeđe ne može izbjeći.

U Albaharijevim romanima prisutna je dobra doza crnog humora, tragikomedije, ironije i poigravanja paradoksom koji onemogućuju donošenje jasnih zaključaka, a pogotovo političkih interpretacija. Pripovijedanje u *Mamcu*, na primjer, nastaje velikim dijelom kroz dijalog s pripovjedačevim kanadskim prijateljem Donaldom. Oba junaka karikirani su predstavnici svojih kultura, te se neprestano spore, a Donald uz to ima naviku da izvrgne ruglu ili posumnja u pripovjedača čime ometa pouzdanost i kredibilnost njegovih izjava. Pokušaj da se iz *Mamca* ili kakvog drugog romana iščitaju bilo kakve jasne poruke tako je unaprijed osuđen na neuspjeh. No, s druge strane, ne možemo odbaciti činjenicu da se i kroz takvu parodijsku perspektivu ipak progovara o politički izuzetno osjetljivim pitanjima te se nude određene mogućnosti za njihovo promišljanje. U *Mamcu* se tako oblikuje model neizbježnog ponavljanja Povijesti čime se zaobilaze pitanja individualne i kolektivne odgovornosti. Iako je taj model plod pripovjedačevih misli, *Mamac* nam ne pruža mogućnosti za kakvu drugačiju, alternativnu konceptualizaciju

Fokusirajući se na angažman intelektualaca nakon promena koje je donela 2000. godina, uočava se da očekivano eliminisanje dotadašnjeg dominantnog nacionalističkog diskursa nije išlo onako glatko kako se pretpostavljalo, i pored pritiska iz inostranstva da se balkanski (ne samo srpski) partikularizmi stave pod kontrolu. Istraživanje koje sam sprovedla među istaknutim i medijski prisutnim intelektualcima u Srbiji prve decenije XXI veka ukazuju na snažnu podeljenost intelektualaca u Srbiji, međusobno optuživanje za isključivost i dogmatizam i, uopšte, odsustvo stvarne polemike, koja bi doprinela korpusu saznanja o dešavanjima jugoslovenskog i postjugoslovenskog perioda, uključujući i Kosovo.

U ovom postmiloševićevskom periodu, većina intelektualaca smatra da je nacionalni identitet i dalje prenatravan u Srbiji i da zauzima nesrazmeran udeo u ličnom identitetu građana, dok ga oni lično doživljavaju samo kao jednu od komponenti ličnog identiteta. Intelektualci ističu različita obeležja nacionalnog identiteta, među kojima se sporadično javljaju inat, martirski kompleks („da je istorija protiv vas“) i pravoslavlje. Pored ovih, javljaju se još „ruševnost i nedovršenost“, „megalomanija, samodovoljnost, oportunistizam, nacionalni narcisizam i strah od novog i promena“, „snažna izraženost, ranjivost, frustriranost i poraženost“, „rdave predstave o sebi“, „nacionalni ponos, samosvojnost, pravičnost, pravednost kao najbolje osobine; površnost, lagodnost, nedovoljna odgovornost, netačnost kao najgore“.

Promene nacionalnog identiteta početkom XXI veka se mahom vide kao negativne. Veoma mali broj intelektualaca ističe da je došlo do smirivanja naglašenih nacionalnih elemenata, gde se „sa jednog sirovog nacionalizma prelazi na jedno racionalnije samorazumevanje i samoodređenje srpskog naroda“, te da „postoji jedna pozitivna evolucija i Srbija danas ne prelazi granice koje pokazuje nacionalizam u kriznim vremenima“.

Veliki broj intelektualaca ukazuje na podvojenost identiteta na proevropski i nacionalni (nacionalistički), i takvu podelu ocenjuju negativno, ali iz različitih razloga. Oni skloniji nacionalnoj struji govore o „konzervaciji neintegrisanosti“, o tome da je „umesto negovanja i oplemenjivanja koliko-to-

liko povraćene nacije, u poslednjoj deceniji instaliran novi okvir zamene, evropski identitet koji ne postoji ni u Evropskoj uniji niti u njenim državama članicama“. Na podelu ukazuju i drugi, koji su pristalice tzv. evropskog puta. Paradigmatična je izjava jednog od takvih intelektualaca, koji ukazuje na „jednu dr Džekil i mr Hajd situaciju, gde je s jedne strane želja da se bude sastavni deo evropskih civilizacijskih procesa, ali s druge strane teče veoma jak proces koji je u suštini negativan, koji na jedan loš način interpretira istoriju, koji nije u stanju da valorizuje neke kvalitete koje Srbija i srpski narod imaju“. Delimično se osvrću i na ubistvo predsednika Vlade 2003. godine, jer „je bilo nekih političkih nada odmah na početku 2001. godine, one su se vremenom ugasile i sada smo otprilike u nekoj fazi tavorenja i propadanja bez neke mogućnosti“.

Nekolicina intelektualaca za koje se može tvrditi da su a(nti)nacionalno orijentisani smatra da su promene u nacionalnom identitetu izuzetno negativne, gde se vide „samo tanke pukotine u čvrstim bedemima srpskog nacionalizma“ i gde je „sve zaista jako kolektivizirano i postoji ta teza da ako nisi Srbin, nisi naš čovek“. U rečima ovih intelektualaca se ogleda nemoć i nemogućnost nametanja sopstvenih ideoloških pogleda, nad kojima prevagu i dalje odnosi nacionalna opcija. Nacionalno se i dalje održava usled ponovnog otvaranja pitanja statusa srpske zajednice na Kosovu, čega su i sami intelektualci svesni. Oni ukazuju na probleme omeđivanja identiteta, jer je prirodno da postoji „mnogo spornosti oko identiteta kad vi ne znate svoje granice, gde vi jeste i gde vi niste“. Dva velika dešavanja na Kosovu i vezana za Kosovo u ovom periodu utiču na ovakvo stanje nacionalne svesti. U pitanju je Kosovski pogrom 2004. godine, te proglašenje nezavisnosti Kosova 2008. Upravo ovo poslednje pitanje su intelektualci 2010. godine, kada je sprovedeno istraživanje, ocenili kao ključni faktor koji ne pomaže smirivanju nacionalnih strasti.

„Zbog veštačkog održavanja u žiži javnosti problema Kosova, opet je ta nacionalna komponenta postala jako naglašena, tako da kod nas imate jedan paradoks da kad čovek govori o svom identitetu, svi ostali identiteti mu manje znače nego nacionalni; još uvek ta nacionalna komponenta više vezuje ljude, to je užasno izraženo zbog nerešenih graničnih pitanja koja su delimično objektivno otvorena, a delimično ih naša nacionalna elita namerno drži otvorenim“.

U istraživanju medijskog sadržaja nastupa intelektualaca u javnosti u kontekstu ključnih post-petooktobarskih događaja vezanih za Kosovo i prikazanih u *Figuri neprijatelja*, rezultati su pokazali da je došlo do zaokreta u operacionalizaciji onog Drugog, iz partikularne neprijateljske nacije (Albanaca tokom 2004) u globalnog civilizacijskog antipoda (Zapad tokom 2008). Albanci polako nestaju iz diskursa srpskih intelektualaca nakon Kosovskog pogroma, a raste prisutnost drugosti Zapada na koga se svaljuje krivica za otimanje vekovnog srpskog kulturnog prostora, srpske duhovne matice u korist Albanaca koji po svemu nemaju pravo ili ga imaju daleko manje od srpske nacije. Albanci su u intelektualnim promatranjima sve više sporedni, skrajnuti, a neretko i potpuno odstranjeni uz lamentiranje nad teškom sudbinom srpskog naroda i njegove elite koja ga već godinama vodi stranputicama i nema dovoljno snage da se suprotstavi komadanju države, za koju su po pravilu okrivljene strane sile i njihovi geopolitički interesi. Kontinuirano i dominantno se kroz intelektualni diskurs provlači doživljaj srpske nacije kao nacije žrtve, uzvišenog, civilizacijski naprednog entiteta, koji se nalazi na putu prvo primitivnih albanskih sna-

ga, a zatim moćnih stranih sila i koja nikako ne može da iznedri odgovornu i doruslu nacionalnu elitu.

S druge strane, potpisivanje Briselskog sporazuma 2013. imalo je izuzetno mali odjek među intelektualcima. Njihovi nastupi u javnosti u periodu nakon sporazuma upućuju na normalizaciju diskursa i eventualno i konačno slabljenje nacionalne ideologije kao dominantne ideologije u srpskom društvu. Jednostavno „svršeno je“.

Ovaj kratak pregled intelektualnog pregalaštva tokom poslednjih dvadesetak godina u Srbiji ne previđa činjenicu da je bilo i onih intelektualaca, pa i čitavih grupa, koji su odbijali da se svrstaju na stranu užarenih nacionalnih sentimenata. Oni intelektualci koji su se kritički odnosili prema dominantnom nacionalnom diskursu su se često nalazili na marginama društva i delovali u vrlo ograničenim okvirima civilnog društva. S druge strane, daleko češće se dešavalo da se intelektualci odaju nacionalnim strastima koje im donose glorifikaciju. Možemo li ih zbog toga kriviti više nego bilo koga drugog? U građanskom društvu lebdi neodređena normativna pretpostavka da intelektualci *treba da* budu lučonoše, baš zbog onog napred pominjanog autoriteta kulturnih pregalaca. Međutim, moralno izuzetnih pojedinaca ima u svim društvenim grupama – i možda daleko više među „običnim“ građanima. Intelektualni uticaj i izloženost pogledima je činilac koji pred intelektualce postavlja zahteve koji nisu toliko očekivani na drugim mestima. Isto tako, ovakvi zahtevi se multiplikuju u onim periodima koje je Ralf Darendorf nazvao „dobom kušnji“. Na nekim drugim mestima iskušenja su velika – setimo se Turske i

skorašnjeg hapšenja intelektualaca koji su se usudili suprotstaviti zvaničnoj politici. Sve su prilike da završetak kosovske priče označava i završetak „doba kušnji“ u Srbiji u strogo nacionalnom smislu, te da će intelektualni diskurs pre odražavati polarizaciju evropskog-antievropskog u Srbiji, što nije nikako nova linija podela ■

Tekst je nastao u okviru projekta „Figura neprijatelja – preosmišljavanje srpsko-albanskih odnosa“ koji KPZ Beton kao partner realizuje sa Institutom za filozofiju i društvenu teoriju, uz podršku Regional Research Promotion programa (RRPP) Švajcarske agencije za razvoj i saradnju (SDC).

VREME SMRTI I RAZONODE

Piše: Vladimir Milojković

.....

heljda sa sirom kao jabuka
promesati i kukuruz sa pticama u kavezu za knjige
bela boja žice kao očišćena
od gasne komore
od zidova koji sprečavaju dotok pokreta
sunce se kreće visoko iznad oblaka
sakupljaju se poput sundera upijajući delove života
nemajući drugog razloga
osim što žele da propadnu u zemlju ■

16.3.2014. | nedelja | 3.08 - 3.10

Molimo pozovite kasnije

Automatski ženski glas upozorava
da prekineš vezu
jer nema smisla čekati
Ali kasnije može biti kasno ili
čak i prekasno
za suze
i obore u kojima stojimo
Bez mogućnosti da pismeni
izniknemo iznad nivoa spaljivanja
kao načina da se rešimo otpada ■

1.14 pm - 1.18 pm | 27. juli 2013.

Piše: Đorđe Majstorović

NEKAKO S IZBORA

Iz pesmarice Aleksandra Vučića

Nekako s proleća, svake druge godine izbore raspisujem bez ikakve logike...	nekako s izbora...
Spuštam ja malo penzije, ali PUPS na mojoj listi je, to je miris zrelih godina... Moja koalicija, baš je velika, najveća...	Nekako s proleća, ja još jače spinujem poraze u pobeđe i sve lažne afere...
Nekako s izbora ja se setim starih neprijateljaaa... Prorade tad u meni svi radikali skriveniiii...	Napravim spisak obećanja, biračkom telu pusta maštanja, to je rezultat mojih nеспavanja... Moji kapci, baš su teški, najteži...
Tad otvaram i prazne fabrike, i ne trpim nikakve kritike, al' to je tako cele godineeee... mnogo radim, baš mi je teško, najteže...	Nikako s izbora noću oči ne sklapam, nemam san da uhvatim, prvi put u životu nešto radim...
Ref: I opet taj osećaj kampanje, samo da ne dobijem koji procenat manje, i opet ću slaviti ja u izbornoj noći, pijan od željeeee... za apsolutnom moći...	A volim da vas lažem ja, putem Pinka i Informera, to je čista patologijaaaa... Koga briga, što ništa nije, istina... Od Velje Ilića pa do Vulina, nekako s proleća... Od Marjana pa do Vulina, nekako s izbora... Sve od Vuka pa do Vulina, nekako s proleća... Sav sam ti od Vulina, biće isto... i posle izboraaaa... ■
Od Rasima pa do Vulina, nekako s proleća... Od Lazanskog pa do Vulina,	